

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI A DERSİ UZUN TEZİ

“KENT İNSANINA KARŞI DENİZ İNSANI”

Öğrencinin Adı: Özge

Öğrencinin Soyadı: BOYACIOĞLU

Danışman Öğretmen: Aslı KOÇ

Diploma Numarası: D1129049

Sözcük Sayısı: 3395

Araştırma Sorusu: Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* adlı yapıtında bireyin toplumsal düzenle ilişkisi nasıl ele alınmıştır?

ÖZ (Abstract)

Uluslararası Bakalorya bitirme tezi olarak A dersi kapsamında hazırlanan bu çalışmada amaç, Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* adlı yapıtında bireyin toplumsal düzenle olan ilişkisini incelemektir. Bu uzun tezde, yapıtta yer alan toplumsal düzenin birey ile olan ilişkisinin karşılıklar bağlamında değerlendirilmesi çalışmanın bu konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalardan ayrılan yönünü oluşturmaktadır.

Tezin genelinde, değişen toplum düzeninin birey üzerindeki etkisi yapıtın iki odak figürü üzerinden incelenmiştir. Giriş bölümünde araştırma sorusuna yer verilmiş, konunun ana hatları belirlenmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise toplumsal düzeni oluşturan koşullar “deniz” ve “kara” olmak üzere iki farklı uzam bağlamında ele alınmıştır. Tezin üçüncü bölümünde toplumsal düzenin bireyle olan ilişkisi yapıttan örneklemelerle açıklanmıştır. Bu bölümde düzen-birey ilişkisi “kent insanı” ve “deniz insanı” olmak üzere iki farklı başlıkla ele alınmış, yapıtta karşılaşılan bu iki farklı birey örneğinin farklılaşan yönleri üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise giriş bölümünde yer alan araştırma sorusunun yanıtına yer verilmiştir. Toplumsal düzenin birey üzerindeki etkisinin kişiden kişiye farklılaştığı görülmüştür. Kent insanının yozlaşan düzenin parçası olurken, deniz insanının düzene başkaldırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sözcük Sayısı: 163

İÇİNDEKİLER

II. YAŞAR KEMAL'İN DENİZ KÜSTÜ ADLI YAPITINDA TOPLUMSAL DÜZEN.....	5
III. YAŞAR KEMAL'İN DENİZ KÜSTÜ ADLI YAPITINDA BİREYİN TOPLUMSAL DÜZENLE İLİŞKİSİ	10
III. I. YOZLAŞAN DÜZENİN PARÇASI OLAN “KENT İNSANI”	10
III. II. YOZLAŞAN DÜZENE BAŞKALDIRAN “DENİZ İNSANI”	12
IV. SONUÇ	15
V. KAYNAKÇA	17

I. GİRİŞ

Türk romanında kent yaşamındaki orta kesimden insanların figür olarak seçilmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarına dayanır. Önceki dönemlerde varsıl kesimden seçilen figürler, bu dönemde yerini taşra insanına bırakmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte hızla değişen düzen kent yaşamını da etkilemiş, orta halli insanların toplum düzenine uyum sağlama süreci romanlarda konu olarak seçilmiştir. Yaşam koşullarının zorluğu ve bu bağlamda paranın önem kazanmaya başlaması insanları farklı arayışlara itmiştir. Kolay yoldan varsıl olma isteği, toplumsal yapının giderek yozlaşmasına neden olmuştur. Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* adlı yapıtında da toplumsal yozlaşmanın sonucunda yalnızlaşan bireyin çevresiyle olan çatışması, deniz insanının saflığı ve şehir insanının bozulmuşluğu çerçevesinde okuyucuya aktarılmıştır.

Yapıtta bireyin çevresiyle yaşadığı çatışmanın ve toplumsal yapının bozulmasının karşıtlıklarla verilmesi yapıtı farklı kılmaktadır. Bu karşıtlığın temelinde “deniz” ve “kara” insanının farklılıkları yatmaktadır. İnsanların masumluğun ve saflığın sembolü olan “deniz”i ve deniz insanını olumsuz yönde etkilemesi ve deniz insanının buna önceleri başkaldırması ancak daha sonra boyun eğmesi toplumsal yozlaşmanın etkilerinin okuyucuya yansıtılmasında önemlidir. Bu bağlamda yapıt, deniz ve kent uzamına ait iki farklı kişinin yaşamları çerçevesinde oluşturulmuştur. Selim Balıkçı ve Zeynel figürlerinin simgelediği deniz insanı ve kent insanı arasında geçen çatışma, bozulan toplumsal yapıyla doğrudan ilişkili olarak yapıtta ele alınmıştır.

Yapıtın odak figürlerinden olan Selim Balıkçı'nın sevgiye dayalı yaşam algısı ve saflığı, deniz uzamı ve “yunus”larla ilişkilendirilerek okuyucuya aktarılmıştır. Yapıtta toplum düzeninin

bozulması ve kent insanının denizi “kirletmeye” başlaması yunusların öldürülmesiyle simgelenmiştir. İnsanların hayallerini gerçekleştirmek adına İstanbul’a zarar vermeleri toplumsal yapının da temelinde yatan bir unsur olmuştur. Yaşar Kemal, İstanbul’u betimlerken bu yozlaşmış yapıyı gözler önüne sermiştir:

“İstersen, seversen kal bir iki gün, kal Geçermiş Sokağı’nda, İstanbulu gecekondusu, Şişlisi, Ayazpaşası, Arıfpaşa korusundakilerle, zenginlerin Adalarda, Burgazlarda, Polonezköylerde yaptıkları villalarıyla, kendini öldürenlerle, kaçakçılarla, cinayetlerle, orospuluklar kumarlarla, İsviçreler, Parisler Londralarla bir ulu kitap gibi aç oku, ezberine al... Geçermiş Sokağı büyüdü, pis, aldatılmış, ahmak, yürekli, akıllı, korkak, bozulmuş, canlı, diri, soysuz, soylu, bıkmış, yeni anadan doğmuş gibi, kızgın uysal, deli, çılgın, alabildiğine ağız dolusu gülen, kendi kendine kapanmış ağlayan, giz vermeyen, apaçık, içine kapanmış İstanbul’un kilididir. İstanbul çılgınlığını, çapaçulluğunu, kirliliğini, çamurunu, kokmuş çürümüşlüğünü, acımasızlığını, soğukluğunu, düşmanlığını, cümbüşünü, sevincini, güzelliğini, sıcaklığını, candanlığını, sevgisini, yalansızlığını, koruyuculuğunu, onurunu, başkaldırmasını, bu küçücük, pekmez rengine yıllarca önce boyanıp, boyları dökülüp kararmış, tahtaları çatlamış, bu damdaracak, evleri insanları iç içe bu semt sokağında birkaç misli abartılmış yaşar.” (Kemal, 135)

Anlatıcının dilinin sade olmasının yanı sıra İstanbul’dan söz ederken daha esneklikli anlatımlar kullanması, buna karşın kent insanlarından söz ederken o insanların kötü yanlarını daha göze çarpacak şekilde anlatmayı tercih etmesi iki yaşam arasındaki zıtlığın anlaşılması açısından önemli bir ayrıntı oluşturmaktadır. Yazar, karakterlerin duygu ve düşüncelerini, davranışlarını ‘ben’ diliyle okura sunmuştur. Çünkü anlatıcı olarak seçilen kişi o uzamda yaşayan, olan biteni dışarıdan gözlemleyen bir kişidir. Bu açıdan bakıldığında anlatıcının çevresindeki değişimi gören, iyi ve kötüyü tarafsızca ayırt edebilen bir kişi olması, ayrıca Selim Balıkcı’yı

yakından tanınması okuyucunun yapıta karşı geliştirdiği bakış açısının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca yapıtın olay örgüsünde bilinç akışı ve geriye dönüş tekniklerinin kullanılması okuyucunun olaylar arasında bağlantı kurması açısından önemlidir. Kentin yozlaşmasının ve toplumsal düzenin bu anlatım teknikleriyle verilmesi, toplumsal düzenin bozulma sürecinin okuyucu tarafından açık bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır.

II. YAŞAR KEMAL’İN *DENİZ KÜSTÜ* ADLI YAPITINDA TOPLUMSAL DÜZEN

Yapıtta uzam olarak seçilen İstanbul, “kara” ve “deniz” olmak üzere iki ayrı şekilde işlenmiştir. Deniz ve kara yaşamının çatışması yapıtın temelinde yerleştirilmiştir. Karada yaşayan insanların hayallerini gerçekleştirmek adına sarf ettikleri bencil çaba, denizle iç içe yaşamayı seven insanların tepki göstermesine neden olmuştur. Para kazanma hırsıyla “gözü kararmış olan” kara insanının denizi kirletmesi, denizin güzelliğini ve saflığını bozması toplumun yozlaşmasında göze çarpan önemli bir unsurdur.

Yapıtın başlarında toplumun yozlaşmasını en iyi yansıtan örnek, Marmara denizinde yaşayan yunusların öldürülmesidir. Yaşar Kemal’in yunusları seçmesi denizin bozulmamış yapısını okuyucuya yansıtması açısından önemlidir. Çünkü yunuslar yapıtta iyi yürekli, cana yakın, küseğen huylu ve kin tutmayan hayvanlar olarak simgesel biçimde ele alınmıştır. Bir leitmotive olarak yapıtta sürekli tekrarlanan yunusların para kazanma hırsı olan kişilerce öldürülüp yağlarının satılması, hem toplumsal yapının bozulmasının bir göstergesi hem de “bozulmamış” deniz insanının iyi ve olumlu özelliklerini yok etmesinin bir nedeni olarak yapıtta yer almıştır. Yapıtı adını da veren “denizin küsmesi” durumu da bunun bir sonucudur: *“Bunu hiç, hiç iyi yapmadınız. Deniz küsecek bize, denizin güzelliğiydi yunuslar. Allah küsecek bize, Allah’ın güzelliğiydi yunuslar, Muhammet Peygamber, Yunus Peygamber*

küsecek bize.” (Kemal, 52) Yunusların öldürülmesi sonucu denizin küsmesi, kötülüklerin baş göstereceğine ve toplum düzeninin tamamen bozulacağına yönelik bir uyarıdır.

Yapıtta insanların yoğun yaşam koşullarından ve para hırsından dolayı yaşamdan keyif almadıkları, sevginin ve dostluğun farkına varmadıkları vurgulanmıştır. Bu bağlamda Selim Balıkçı'nın yunuslara olan sevgisi ve onları yaşatmak için verdiği mücadele, çevresiyle olan ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü yazar, yunusları öldüren kişilerin sevgiden yoksun olmasını ve parayı bütün insani değerlerden üstün görmesini eleştirmiştir.

“Yunuslar onu görünce yürekten, candan gülüyorlardı. Hiç hayvan güler mi, gülmek ağlamak insanlara mahsustur. Vay ahmak insanoğlu vay, asıl gülmeyi unutan insanlardır. Şu dünyada dostu, arkadaşı olmayan, bir sıcak elin tadına, bir bakışın güzelliğine artık bundan sonra varamayan, varamayacak olan da insandır. (...) Yunuslar, balıklar, kuşlar, kurtlar, tilkiler, ne pahasına olursa olsun, hem de börtü böcekler bu dünyanın tadını çıkarırlar.” (Kemal, 36)

Alıntıda yazar Selim Balıkçı'nın düşüncelerine yer vermiş, insanların sevgiden uzaklaşmasının toplumsal bozulmanın temelinde yer aldığını vurgulamıştır. Ayrıca Selim Balıkçı'nın yunuslara olan bu bağlılığının temelinde kent insanının bozulmasının farkına varmasının da etkili olduğu görülmektedir. Yapıtta kent insanını simgeleyen Zeynel, Selim Balıkçı'nın aksine toplumsal yapının okuyucuya açık bir şekilde aktarılması açısından önemli bir yere sahiptir. Yapıt boyunca Zeynel'in içinde bulunduğu toplumdan dolayı düşünce yapısının değişmesi, toplumun bozulmuş düzenini okuyucuya yansıtmıştır.

Yapıtta sınıfsal farklılıklar da toplumsal yapıyı oluşturan bir unsur olarak görülmektedir. Orta kesimin zengin olma çabaları bu farklılığın bir yansıması olarak yapıtta yer almaktadır. Ait oldukları sosyal konumdan dolayı rahatsızlık duyan insanların varsılları çekemediği, bu

farklılıktan dolayı rahatsızlık duyduğu görülmektedir: “*Bak senin kiraya verip temiz para aldığıın yedi tane siten var, her birisinde altmış daire... Bak senin hanların, otellerin var, bak senin fabrikaların var...*” (Kemal, 150) Yapıtta, Selim Balıkçı'nın zengin kesimden olan Halim Bey Veziroğlu ile olan sınıf farklılığı toplumsal düzenin bozukluğunun bir kanıtı olarak yapıtta yer almaktadır. Selim Balıkçı emeğiyle para kazanan, daha fazlasını istemeyen bir kişiyken Halim Bey para hırsıyla insanları Yunus öldürmeye teşvik eden biridir. Bu nedenle yapıtta verilen iyi kötü ayrımının aynı zamanda sınıfsal farklılıkları yarattığını söylemek mümkündür. Bu farklılığın yarattığı çatışma da yine Selim Balıkçı ve Halim Bey arasında olmuştur. Yunusların öldürülmesine karşı çıkan Selim Balıkçı, Halim Bey'in ve diğer para hırsına sahip insanların tepkisiyle karşılaşmıştır.

Toplumsal düzenin bozukluğu, deniz ve kara yaşamının karşıtlığı üzerinden yapıtta yansıtılmıştır. Zengin olma tutkusuyla düzeni bozan insanların denizi ve deniz canlılarının güzelliğini yok etmeye çalışması, insanoğlunun kötüleştiğinin bir göstergesidir. Buna karşın Yunuslara yakın olan ve onların insanlardan daha masum ve zararsız olduğunu düşünen deniz insanı ise bu karşıtlığın diğer tarafını oluşturmaktadır. Varsıl olma hayalleriyle düzeni bozan kent insanı “denizin küseceğinin” farkında olmadan yaşamaktadır. Ancak deniz onlara ürün vermediği zaman Selim Balıkçı'nın doğru söylediğini anlar. Deniz insanının kent insanının arzularına karşı tepkisi ve kent insanının para kazanma hırsı, bu iki sınıf arasındaki ayrımı açıklamaktadır.

Deniz insanının kara yaşamının arzularına karşı tepkisi aynı zamanda sınıf çatışmasının da temelinde yer almaktadır. Farklı yaşam koşullarında yaşayan ve farklı görüşlere sahip olan insanların birbirleriyle olan ilişkileri sınıf çatışmasını ön plana çıkarmakla birlikte düzenin bozulmuşluğunu da okuyucuya yansıtmaktadır. Anlatıcının da bu noktada araya girip açıkladığı düşünce, toplumun artık değiştiğini ve bozulduğunu; öldürmenin, yok etmenin kara

insanının asıl amacı olduğunu kanıtlar niteliktedir: “ *Niçin bu kadar öldürmeyi, yok etmeyi, parçalamayı seviyor insanlar? İnsan yumuşak başlı, iyilik dolu bir yaratıktır, ağız dolusu gülen, yürek dolusu ağlayan, iliklerine kadar duygulanan, seven bir yaratıktır insanoğlu... Bu öldürme, yok etme, öfke, öç, sevgisizlik neden?*” (Kemal, 47) Değişen toplum düzeni içinde deniz insanı olarak simgelenen Selim Balıkçı, şehrin para ve hırs yüzünden kudurmuş olduğunu dile getirmiştir: “ *‘Burada bekleyelim,’ dedi Selim Balıkçı. ‘Şehre bakalım, uğultusunu dinleyelim, bak nasıl kudurmuş ortalık, kudurmuş bir canavar gibi uyaniyor şehir.’*” (Kemal, 80) Alıntıdan da görüldüğü üzere sınıf çatışması ve hırs şehrin güzelliğini yok etmekte, insan ilişkilerinin bozulmasına neden olmaktadır.

Yapıtta “cinayet” toplumsal düzenin bozukluğunun bir sonucu olarak ele alınmıştır. Yapıtın başında yer alan bu olayın nedenleri, sonrasında geriye dönüş tekniği ile okuyucuya aktarılmıştır. Yapıtın başında bu olayın yer alması ve cinayeti gören kişilerin tutum ve görüşlerine ayrıntılı yer verilmesi ele alınan düzenin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Cinayete tanık olanların birbirlerini etkileyerek fikir değiştirdikleri görülmektedir. Toplumun düşünce yapısına ve anlayışına ters düşen figürlerin düşüncelerinin ve davranışlarının toplum tarafından acımasızca eleştirilmesi toplumun geriliğinin ve bozulmuşluğunun bir göstergesi olmuştur. “*Bela, mendebur, inatçı bir oğlandı, bir seferinde benim bir çevale balığımı çaldı, ben de onu bir iyice bağladım, elini, kollarını, ayaklarını birbirine geçirdim.*” (Kemal, 185) Kara insanını simgeleyen Zeynel’in işlediği cinayet, o cinayeti gören insanların Zeynel’den korkmalarına ve onu yüceltmelerine neden olmuştur. Halkın cinayeti gördükten sonra değişen tutumu, toplumsal düzenin bozukluğunun bir göstergesidir. Yani düzeni olumsuz etkileyen tek şey “para” değildir. Toplumun cahilliği ve duyarsızlığı da bu konuda oldukça etkilidir.

Toplumsal düzenin bozukluğu adaletsizliği de beraberinde getirmiştir. Bu adaletsizlik tamamen insanların değer yargılarının değişmesiyle ilgilidir. Toplumun para ve güç sahibi

olanlara daha çok değer verdiği görülmektedir. Zeynel'in cinayet işledikten sonra insanlar tarafından kahramanlaştırılması da bunun kanıtıdır. Cinayetin yanı sıra kumar oynamak ve yan kesicilik yapmak da toplumca değer gören davranışlar arasındadır. Bu davranışların temelinde adaletsizliğin olduğu görülür. Çünkü işlenen suçlar hiçbir şekilde cezalandırılmamakta, tam tersine güç göstergesi olarak kabul edilmektedir. Figürler üzerinden işlenen bu ayırım, aynı zamanda yapıtın diline de yansımıştır. Yazarın “*denizin damarını kurutan*” insanlar olarak ifade ettiği kişilerin yunusları öldürmesini betimlerken yunusları çocuğa benzettiği görülmektedir.

“Tüfeğin patlamasıyla birlikte boğazlanmakta olan bir çocuğun çılgılığı duyuldu. Bir tüfek, bir kurşun sesi daha... Bir çocuk daha boğazlanıyordu. Üçüncü tüfek sesinde Selim teknenin yönünü sese döndürdü. Tüfekler patlıyor, boğazlanan çocukların sesleri geliyordu. Selim bir tekne ormanının içine düştü. Yüzlerce tüfek hep birden parlıyordu. Deniz kan içindeydi. Kurşunu yiyen yunus balığı boğazlanan bir çocuk gibi bağırarak su üstünde sallanarak kanyordu.” (Kemal, 68)

Yapıtta, toplumsal düzensizliğin içerisinde kadın, Zühre Paşalı ve Mido gibi toplumsal düzen tarafından sindirilmiş figürler olarak ele alınmıştır. Kadının söz hakkına sahip olmamasının nedeni -yapıtta yansıyan dış gerçeklik çerçevesinde değerlendirildiğinde- erkeğin daha baskın olmasıdır. Ayrıca kadın sadece cinsel obje olarak görülmektedir: “*Zeynel'in boğazına bir şeyler tıkandı. Kadının kalçasından odanın içine buğu gibi, duman gibi bir baş döndürücü kokuya benzer, Zeynel'i kendinden geçirten bir şeyler dağılıyordu.*” (Kemal, 138) Mido, on dört yaşında, sokakta yaşayan bir kadındır. Yapıtta erkekler tarafından kullanılan bir figür olarak yer almıştır. Bu özelliğiyle Mido, yapıta yansıyan toplumsal yapının bozukluğunun bir simgesi durumundadır. Kadının çevresi tarafından “birey” olarak kabul edilmediği, toplumda sadece cinsel açıdan var olduğu görülmektedir.

Toplumsal düzen içerisinde dedikodu, ikiyüzlülük, nankörlük gibi yanlış davranışların hâkim olduğu göze çarpar. İnsanların başkalarının arkalarından sarf ettikleri sözler yazar tarafından direkt olarak okuyucuya verilmiştir. Toplumun zamanla gerilemesi de bu davranışlar yüzündendir ve özellikle Selim Balıkçı'nın yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir. Saf ve sevecen olması, insanlara kolayca güvenebilmesi daha sonra onu hayal kırıklığına uğratmıştır.

III. YAŞAR KEMAL'İN *DENİZ KÜSTÜ* ADLI YAPITINDA BİREYİN TOPLUMSAL DÜZENLE İLİŞKİSİ

Deniz Küstü yapıtında yozlaşan toplumsal düzenin etkisi yapıtındaki figürleri ve figürlerin birbirleriyle olan ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Figürler ait olduğu toplumun bir parçası olarak olumlu ya da olumsuz biçimde düzenden etkilenerek yaşam algılarını oluşturmuşlardır. Kent uzamının yaratmaya çalıştığı olumsuz “kahraman” modeline karşın deniz yaşamına sığınan ve bu yaşamın getirdiği düzeni ve saflığı devam ettirmek için mücadele eden figürler yapıtın iki kutbunu oluşturmaktadır. Deniz saflığı ve güzelliği, buna karşın şehir yaşamının kötülüğü arasında oluşturulan karşıtlık Selim Balıkçı ve Zeynel figürleri üzerinden işlenmiştir. Ayrıca bu iki figür ait oldukları toplum tarafından farklı konumlandırılmıştır.

III. I. YOZLAŞAN DÜZENİN PARÇASI OLAN “KENT İNSANI”

Yapıtta kent insanını simgeleyen figür Zeynel'dir. Zeynel, tutum ve davranışlarıyla toplum tarafından yüceltilmiş, “kahramanlaştırılmış” bir figürdür. Yapıtın başında yer alan cinayeti Zeynel'in neden işlediği sonraki sayfalarda geriye dönüş tekniğiyle okuyucuya aktarılmıştır. Zeynel, küçüklüğünde uysal hatta korkak biri olarak tanımlanmıştır. Ancak daha sonra dâhil olduğu toplumun etkisiyle “kötü”leşen, hırsızlık yapan ve cinayet işleyen bir kişi haline

gelmiştir. Banka soymak, çetede yer almak, aldığı paraları saklamak gibi davranışlar sergileyerek ait olduğu toplumun yansıması olmuştur.

Zeynel'in suç işlemesi, insanların zaman içerisinde ondan çekinmelerine, içinde bulunduğu toplum tarafından efsaneleştirilen bir karakter haline gelmesine neden olmuştur. Kentteki insanların işlediği suç ile birlikte kendisinden korkmasını sağlamıştır, artık insanlar Zeynel'den rahatça söz edememişler ve ona eskiden kötü davrandıkları için karşısına bile çıkmamayı düşünmüşlerdir.

“Geçen yıllarda, sen Süleyman sen, Boğazda lüfer akını varken, hani o yıl hep Boğaziçi hep lüfer akıyordu, balık tutarken sen o soğukta, buz tutmuşken dünya, kar yağar, yıldızpoyraz savururken ha, sen Zeynel'in tahta üstündeki eline kabaralı ayakkabınla basıp kemiklerini kırmadın mı? O İhsan'ı değil seni öldürmeliydi. (...) Şimdi seni sağ mı bırakacak Zeynel Çelik, şimdi seni sağ mı?” (Kemal, 183)

Zeynel yapıt boyunca değişim göstermiştir ve olumsuz bir karaktere bürünmüştür. Bu düşünceyi de anlatıcı sorgulayıcı biçimde ifade etmiştir:

“Gangster Zeynel Çeliği kimse öldüremezdi, gangster Zeynel Çelik tilki gibi kurnaz değil miydi, gazeteler böyle yazmıyorlar mıydı, balık gibi polislerin elinden en sıkıştığı anda bile kayıp kaçmıyor muydu, göz açıp kapayıncaya kadar yöresini sarmış bir bölük polisin içinden sıyrılıp çıkmıyor muydu, onu kimse yakalayamazdı.” (Kemal, 339)

Toplum içinde saygınlığının artması, bütün insanlar tarafından konuşulması Zeynel'in daha çok dikkat çekmesine neden olmuştur. Toplumsal düzenin bozulması sürecinde insanların çeteye katılmak, banka soymak gibi suçlara bakış açısının da farklılaştığı görülmektedir. İnsanlar bu suçların cesaret gerektiren davranışlar olduğunu düşünmekte, bu nedenle de Zeynel'i “kahraman”laştırmaktadır. Çevresinin bu bakış açısı Zeynel'i olumsuz davranışlar

sergilemeye teşvik etmiştir. Çocukluğunda çevresi tarafından ezilen ve değer görmeyen Zeynel'in kendisine verilen bu vasıftan oldukça memnun olduğu yapıtta dikkati çeken bir özelliktir.

Yozlaşan düzenin bir parçası olan Zeynel'in sakin bir yaşamı varken zaman içerisinde efsaneleştirilmesi ve yüceltilmesi, büyük ve cesur bir adam olarak görülmesi onun yaşamını büyük ölçüde değiştirmiştir. “Zeynel Çelik” olarak anılması, gazetede yer alan haberlerde geçen ismin kendisinin olduğunun düşünülmesi onu çevresince “kahraman” hâline getirmiştir. Yozlaşan düzen içerisinde Zeynel'in ön plana çıkarılmasının amacı toplumun uğradığı değişimle birlikte değer yargılarının da değiştiğini göstermektedir.

III. II. YOZLAŞAN DÜZENE BAŞKALDIRAN “DENİZ İNSANI”

Yapıtta düzenin, saflığın ve iyiliğin “deniz” ve “deniz insanı” ile simgelendiği görülmektedir. Ancak kent insanının düzeni yok etme çabasının olumsuz sonuçları deniz insanını da etkilemiştir. Yazarın Zeynel dışında ikinci odak figür olarak seçtiği Selim Balıkçı “deniz insanı”nı temsil etmektedir. Selim Balıkçı sevecen, çevresine zarar vermek istemeyen bir kişi olarak dış gerçekliğin yansıttığı bozukluğun karşıtı konumundadır. Bu nedenle insanlar tarafından küçük görülmekte ve dışlanmaktadır. Ancak anlatıcı onun tutum ve yaşam algısını takdir eden, onun yanında olan bir kişidir. Bu nedenle Selim Balıkçı, okuyucunun bakış açısıyla iki kutbun iyi tarafını temsil etmektedir.

Selim Balıkçı'nın kara insanı tarafından yok edilmek istenen yunusları koruması ve bu süreçte yaşadığı zorluklar onun değişmesine neden olmuştur. Bu olaydan sonra düzenin bozukluğuna başkaldırmıştır. Ancak bu başkaldırı uzun sürmemiştir. Selim Balıkçı'nın yunusları korumak adına insanlara gösterdiği tepki, sonunda Selim Balıkçı'nın üzülmeye neden olmuştur.

“Bütün bu söylenenleri beş aşağı beş yukarı Selime ulaştırıyorlardı, daha da bire beş katarak, Selimi kırmak, üzme için... Selime başka yanaşamayanlar, ondan ürken, korkanlar, yüzüne karşı onunla alay edemeyenler, onu çekemeyenler veryansın ediyorlardı.” (Kemal, 101) Çok sevdiği Yunus'un öldürülmesi üzerine bakış açısı değişmiştir. Çünkü artık iyiliğin sona erdiğini düşünmüş ve bu olaydan sonra kötülüğün egemen olacağı bir dünyada kent insanı gibi yaşaması gerektiği kanısına varmıştır. En başta insanların denizi kurutmakla ilgili düşüncelerine karşı gelen Selim Balıkçı, bir süre iradesine yenik düşüp kent insanı gibi acımasız olmaya çalışmıştır.

Yunus'un öldüğünü düşünmesi ve hayallerinin sönmesi onu kısa bir süre de olsa olumsuz bir karaktere dönüştürmüştür. Yapıtta Selim Balıkçı'nın Zeynel'i öldürmesi, olumsuz karaktere bürünmesinin bir sonucu olarak verilmiştir. Selim Balıkçı, kent insanını simgeleyen Zeynel'i öldürerek kötülüğün üstesinden geldiğini düşünmüştür. Bu olay yapıtta deniz insanının düzene başkaldırmasının bir örneği olarak yer almıştır. Ancak bozulmaya karşı gösterdiği bu tepki onun vicdan azabı çekmesine neden olmuştur. Bu da Selim Balıkçı'nın düzenin parçası olan insanlardan farkının bir kanıtıdır.

“Ben öldürmedim onu, ben öldürmedim, diye bağıyordu içinden kimi kez de... Yani öldürdüysem ne oldu, diyordu bazen de... Şu dünyadan bir mikrop eksildi. O da İhsanı, Bebektekileri, Beşiktaş'taki kadını, Unkaparı'ndaki lise öğrencisini öldürdü. Daha kim bilir kimi öldürdü. Daha kim bilir kimi öldürecekti.” (Kemal, 374)

Yapıt boyunca iyiliği, saflığı simgeleyen Selim Balıkçı, deniz yaşamını kent yaşamına çevirmeye çalışan, Yunusları öldüren ve para için sahte davranmaya başlayan insanlara karşı bir güç olarak durmaktadır. Bu yönüyle diğerlerinden “farklı” bir figür olarak okuyucuya yansıtılmış, yapıtın sonunda mutluluğa erişen tek figür olarak konumlandırılmıştır. Yapıtta

kent insanının Selim Balıkçı'nın korumacı davranışlarını umursamaması, onun kendisini ve yunusları güvende hissetmemesine neden olmuştur. Yaşadığı toplumun “eşsiz” olarak betimlenen İstanbul'u ve denizi yok etmesi Selim Balıkçı'yı olumsuz etkilemiştir. Yapıtta denizin Selim Balıkçı'ya verdiği belirtilen “safılık”, diğer insanların davranışlarına rağmen onun çıkarsız ve koşulsuz sevebilen bir figür olduğunu kanıtlamaktadır.

Yapıtta Selim Balıkçı'nın en çok dikkat çeken özelliği onun yunuslara ve denize duyduğu aşktır. Onun denizi ve yunusunu çıkarsız sevmesi bütün ömrünün odağına onun aşkını yerleştirmesine neden olmuştur. Selim Balıkçı'nın yunuslarla olan bu ilişkisi başka insanlara alaya alınmış, onun toplum tarafından dışlanmasına neden olmuştur.

“Öldürülen yunusla birlikte Selim Balıkçı üstüne çok şeyler söylendi İstanbul şehrinde. Bir yunus balığıyla bir balıkçının hikâyesi her yerde günün konusu oldu. Bu hikâye bire bin katılarak Boğazdan Pendik'e, Pendik'ten Karamürsel'e, Marmara adasına, Silivri'ye, Tekirdağ'a, balıkçıdan balıkçıya, tekneden tekneye ta Şarköy'e, Gelibolu'ya, Çanakkale'ye kadar, bütün Marmara denizi kıyılarına ulaştırıldı.” (Kemal, 98)

Yapıtın sonlarında Selim Balıkçı'nın Halim Bey Veziroğlu'nu öldürmesi kentin yozlaşmasının bir sonucu olarak verilmiştir. Yaşadığı olaylar nedeniyle değişen Selim Balıkçı, saf haline dönebilmek için denize sığınmayı tercih etmiştir. Böylece yunusları ve yunusların “sevinç ışıkları”nı gördüğünde hayatının ne kadar değerli olduğunu anlamıştır. Varsıl kesimin para kazanma arzusu yüzünden kenti yozlaştırması ve denizin güzelliğini, saflığını bozması; Selim Balıkçı'nın denizi kirletmeye çalışan kent insanına karşı tepki göstermesinin nedeni olarak yapıtta yer almaktadır.

Deniz yaşamı, kent yaşamının aksine saflığın ve güzelliğin simgesi olarak anlatılmıştır. Anlatıcının denizden “iyi huylu” olarak söz etmesi ve yapıtın başlarında denizin betimlemesine yansıyan olumlu bakış açısı bunu kanıtlar niteliktedir.

“Denizin, şu koskocaman deniz de küseğen huyludur, bir küsemeyegörsün, balığının, karidesinin, ıstakozunun zırnığını koklatmaz kimseye, küseğenler iyi huylu olurlar, deniz de iyi huyludur, yüreğinde kin tutmaz, bir gün acıyı verir insanlara, yumuşayıverir, gizlisinde, zulasında ne kadar balığı varsa döküverir ortaya.” (Kemal, 45)

Yapıtta denizin “küseğen ve iyi huylu” olarak betimlenmesi, Selim Balıkçı ile denizin özdeşleştirildiğinin bir göstergesidir. Selim Balıkçı’nın denizin bir parçası olarak anlatılması ve yunuslarla bütünleştirilmesi, onun yaşadığı ortamı bozmaya çalışan insanlara gösterdiği tepkinin de bir nedeni durumundadır.

IV. SONUÇ

Bu çalışmada Yaşar Kemal’in *Deniz Küstü* adlı yapıtında toplumsal düzenin bozukluğu ve kentin yozlaşması iki farklı yaşamın karşıtlıkları şeklinde okuyucuya aktarılmıştır. Yazar, deniz ve kara yaşamının çatışmasını iki farklı figür üzerinden adaletsizlik boyutuyla ele almıştır. “Deniz insanı” olarak tanımlanan Selim Balıkçı ile “kent insanı” olarak anlatılan Zeynel’in yapıt boyunca yaşadıkları olaylar toplumsal düzenin bozukluğunun bir sonucu olarak gösterilmiştir.

Yapıtta kara insanının deniz insanına ve onun yaşamına zarar vermesi toplumsal yapının temelinde yatan bir unsur olmuştur. Kent insanının para kazanma arzusu ve bu nedenle kente ve denize zarar vermesi toplumun bozulmasının birincil nedenidir. Yazarın denizi ve yunusları esenlikli biçimde betimlemesi “deniz”in toplumsal düzenin bozulmamış tarafını

simgelediğinin okuyucuya aktarılması açısından önemlidir. Aynı zamanda kent insanının arzularına karşın deniz insanının tepkisi ve kent insanının para kazanma hırsı toplumsal yapının bozukluğunu ve sınıfsal farklılığı açıklamaktadır.

Toplumsal düzenin temelinde yatan para unsuru, kent insanını olumsuzlaştıran ve düzeni yozlaştıran bir öge olarak yapıtta ele alınmıştır. Yapıt, doğayı sömüren kent insanıyla deniz insanının saflığının karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Kent insanının para kazanma arzusunu gerçekleştirmek için yunusları öldürmesi iyiliğin sona erdiğinin bir göstergesidir. Bu olay, denizin saflığının yok olmasına ve masumluğun yozlaşan toplum tarafından yok edilmesine neden olmuştur. Değişen düzenle birlikte deniz insanı da iyiliğini kaybetmiş ve düzenle baş edebilmek için düzenin gerektirdiği gibi davranmak zorunda kalmıştır.

Yunuslarla ilişkilendirilen ve denizle iç içe olduğu anlatılan Selim Balıkçı ile efsaneleştirilen ve toplum tarafından yüceltilen Zeynel'in karşıtlıklarının okuyucuya verilmesi yapıtın ana iletisinin oluşmasında önemli bir yer oluşturmuştur. Zeynel'in efsaneleştirilmesi yapıtın başında verilen cinayet olayıyla ve sonrasında bu olaya tanık olan insanların konuşmalarıyla açıklanmaktadır. Aslında göze çarpmayan bir figürün toplum tarafından efsaneleştirilmesi, o figürün değişmesine ve zengin kent insanları gibi davranmaya başlamasına neden olmuştur.

Hayatlarını rahat bir şekilde sürdürmeye çalışan insanların yanı sıra çıkarlarını ön planda tutan insanların şehirde egemen olması göze çarpan özelliklerdendir. Sınıf çatışmasının bu denli ön planda verilmesi okuyucunun toplumsal düzenin bozukluğunu ve kentin yozlaşmasını figürler aracılığıyla anlamasına yardımcı olmuştur. Yapıtta söz edilen figürler yozlaşmanın bir parçası olmuşlardır ve Selim Balıkçı gibi saf, iyi yürekli olan deniz insanı bozulan toplumsal düzen içerisinde kent insanlarıyla mücadele etmeye çalışmıştır.

Yapılan bu çalışma sonucunda toplumsal yapının iki farklı yaşamın karşıtlığıyla okuyucuya sunulduğu görülmüştür. Toplumsal düzenin birey üzerindeki etkilerinin kişiye göre değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Kara insanının düzene boyun eğmesine karşın karşıtlığın diğer tarafını oluşturan deniz insanının düzene başkaldırması bu durumun kanıtı olarak yapıtta yer almaktadır. Ancak bu farklı tutum ve bakış açısının temelinde ait olunan düzenin de etkili olduğu görülmektedir. Bu düzen içerisinde dikkati çeken durumun karşıtlıklar olması, araştırma sorunun sınırlandırılmasında etkili olmuştur. Ancak toplumsal düzenin bozulmasının diğer kişiler özellikle kadın figürler üzerinden incelenmesi de başka bir çalışma konusu olacağından bu çalışmada ayrıntılı ele alınmamıştır.

V. KAYNAKÇA

Kemal, Yaşar. Deniz Küstü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.